

До спеціалізованої вченої ради Д 26.062.21
державного некомерційного
підприємства «Державний університет
«Київський авіаційний інститут»
Міністерства освіти і науки України

ВІДГУК

**опонента - докторки юридичних наук, професорки
Васильченко Оксани Петрівни
на дисертацію Боярського Олександра Олександровича
на тему «Людський вимір місцевого самоврядування:
конституційно-правові аспекти формування та реалізації»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право**

На основі вивчення дисертації, реферату і праць, що були опубліковані за темою дисертації, було встановлене наступне.

Актуальність теми дисертаційної роботи. Представлена дисертаційна робота є такою працею, яка всебічно розкриває важливість людського виміру місцевого самоврядування в рамках науки, а також конституційно-правових аспектів формування та реалізації такого критично важливого аспекту місцевого самоврядування в сучасних умовах.

Обґрунтовуючи вибір теми свого дослідження, Олександр Боярський виходить з того, що, наприклад, що в сучасних умовах незмірно та об'єктивно зростає роль і значення людини, як первинного суб'єкта соціуму, його активного функціонального агента та основного бенефіціара місцевого самоврядування саме в процесах формування, становлення, розвитку, інституціоналізації та вдосконалення інституту локальної демократії, в межах якого людина здійснює свою життєдіяльність, формує свою соціальну практику, задовольняє широкий спектр своїх власних, а також групових і колективних інтересів, причому не тільки екзистенційної властивості (с. 33). Олександр Боярський наголошує, що стан і недоліки конституційно-правового регулювання та практики функціонування місцевого самоврядування у сфері існування і діяльності локального соціуму у вигляді територіальної громади, об'єктивують, актуалізують й обумовлюють необхідність здійснення такого дослідження в контексті наукового й праксеологічного забезпечення муніципальної реформи в Україні (с. 49).

В якості об'єкта свого дослідження, Олександр Боярський обрав суспільні відносини, що виникають у процесі людського виміру місцевого самоврядування у контекстуалізації конституційно-правових аспектів його формування та реалізації. Предметом дослідження було визначено доктринальний і соціально нормативний концепт людського виміру місцевого самоврядування, що формується, розвивається та формалізується в процесі становлення, розвитку і вдосконалення демократичної правової

*Вх № Д 26.062.21/74
Від 02.12.2024 р.*

державності у контексті формування та реалізації його конституційно-правових аспектів. Таким чином, було визначено мету дослідження, а саме, концептуальне обґрунтування конституційно-правових аспектів формування і реалізації людського виміру місцевого самоврядування в їх теоретичному та праксеологічному контекстах з визначенням факторів, що впливають на формування такого виміру в умовах формування демократичної правової державності, а також прояву глобалізації, з використанням надбань сучасного конституційного і муніципального права.

Для досягнення цілей дисертаційного дослідження, Олександр Боярський сформулював відповідні завдання (дев'ятнадцять пунктів), які логічно та структурно відобразились у змісті дисертації. Також це дало змогу авторові виробити висновки та визначити конкретні пропозиції й рекомендації, з метою їх практичної реалізації.

Дисертаційна праця Олександра Боярського має відповідний рівень актуальності, належний науковий підхід до вивчення конкретних проблем та їх практичних рішень, що загалом дає підстави вважати, що ця робота знайде своє подальше втілення в рамках доктрини. Відзначимо, що досі такого роду проблематика, яку дослідив Олександр Боярський, не була предметом окремого комплексного дослідження, хоча її актуальність та практична необхідність не викликає сумнівів.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Авторські положення, висновки, пропозиції та рекомендації, запропоновані в дисертаційному дослідженні є такими, що належним чином обґрунтовані. Розділи, підрозділи та інші структурні частини наукової праці слідує конкретно визначеній меті, яка деталізована у завданнях, що поставив перед собою дисертант. Загалом, структура дисертації відповідає меті та званням дослідження, що позитивно вплинули на їх розв'язання та сприяли авторові реалізувати науковий пошук в рамках цієї проблематики.

Аналізуючи зміст дисертаційного дослідження та його структуру, відзначаю, що робота є цілісною і логічною, має системний характер й вирішує ряд наукових проблем.

У першому розділі дисертації Олександр Боярський вивчає людину та її індивідуальний габітус в розумінні становлення місцевого самоврядування. Зокрема, в межах цього розділу автор розглядає місцеве самоврядування як природний простір життєдіяльності людини та пріоритетну сферу її існування (підрозділ 1.1). Автор слушно зазначає, що реалізація місцевим самоврядуванням прав людини не тільки сприяє становленню та подальшому розвитку України як демократичної, правової, соціальної держави, а й трансформує територіальний та гуманітарно-ідеологічний простір навколо жителів відповідних її територій, що в свою чергу, модифікує, трансформує, вдосконалює у якісних характеристиках їх життєвий простір (с. 48). Дисертант робить вдалі висновки, щодо надважливої ролі територіальної громади, зокрема зазначає, що первинність територіальної громади в системі суб'єктів місцевого самоврядування в гносеологічному розумінні означає, що

саме з територіальної громади починається місцеве самоврядування; саме вона детермінує систему його суб'єктів і органів; саме в її інтересах діють всі інші суб'єкти та органи місцевого самоврядування.

Далі автор переходить до аналізу людини як біосоціальної істоти та визначає характерологічні ознаки соціального та нормативно-правового вимірювання на рівні локального соціуму. Він досліджує, зокрема, питання самоорганізації людини приваблювало в працях мислителів різних історичних епох, та предметно зупиняється на аналізі натурфілософського і антропологічного підходу в працях досліджуваних авторів. За результатами аналізу доктринальних положень, Олександром Боярським наведено дванадцять характеристик такої юридичної категорії як ознак людини як біосоціальної істоти в її соціальному та нормативно-правовому вимірюванні на рівні локального соціуму.

Також автор дисертаційного дослідження розглядає філософський стан повсякденності та його стратегічний вплив на процеси формування людини як соціальної істоти і визначає систему її соціально-рольових позицій (підрозділ 1.3). В підрозділі 1.4 здійснюється дослідження людини в системі координат місцевого самоврядування через призму вибору між індивідуальним та колективним існуванням. Олександр Боярський аналізує людину як центральну фігуру-суб'єкта місцевого самоврядування і як індивіда в рамках локальної спільноти та в умовах самоорганізації (в межах місцевого самоврядування). Також дисертант аналізує людину у сферах місцевого самоврядування як в сфері реалізації свого життєвого циклу; прояву своїх потреб і інтересів; соціалізації, в тому числі і правової соціалізації; прояву своїх прав, свобод і виконання обов'язків; прояву публічної влади на локальному рівні соціуму.

Досліджуючи феноменології індивідуальної соціалізації і індивідуальної правової соціалізації та їх роль у становленні і розвитку індивідуального габітусу людини в умовах місцевого самоврядування (підрозділ 1.4), автор зазначає, що правова соціалізація також виступає своєрідною соціальною цінністю, бо право є системою соціальних норм, володіння якими дає змогу людині приймати участь у побудові, розвитку, вдосконаленні та реалізації більш складних соціальних відносин, що регламентують і регулюють взаємини між людиною, суспільством та державою. Олександр Боярський побудував процесуальний ланцюжок, який наглядно відображає зв'язок наведених феноменологій з умовами їх формування та реалізації, та відобразив його наступним чином: «людина» – «територіальна громада» – «міське самоврядування» – «стан повсякденності» – «загальна індивідуальна (групова, колективна) соціалізація» – «правова соціалізація» – «габітус людини» (с. 158). Підрозділ 1.6 дисертаційного дослідження присвячений визначенню нормативної системи координат людини в місцевому самоврядуванні.

Аналізуючи положення першого розділу дисертації Олександра Боярського наголосимо на тому, що було розглянуто проблематику «первинності» правосуб'єктності територіальної громади, участь місцевого

самоврядування в реалізації системного комплексу прав людини на відповідній території, що знайшло своє відображення у висновках у двадцяти дев'яти пунктах. Загалом, все вищезазначене позитивно впливає на якість його наукової праці, і вона може мати важливе значення для досліджень в рамках науки конституційного права.

Другий розділ дисертації стосується ролі і значення колективного габітусу людини в процесі становлення і розвитку місцевого самоврядування. В рамках цього розділу, Олександр Боярський запропонував три підрозділи, в яких розкрив питання визначення критеріальних ознак людинорозмірності місцевого самоврядування (підрозділ 2.1), ролі феноменології інтересу в становленні колективного габітусу людини в місцевому самоврядуванні (підрозділ 2.2), ролі та значення територіальної громади у процесі інституціоналізації колективного габітусу людини (підрозділ 2.3), колективного габітусу людини та її муніципальних прав (підрозділ 2.4) та питання самопрезентації людини в територіальній громаді через визначення нормативних координат як функціонально-діяльній основи її функціонування в місцевому самоврядуванні (підрозділ 2.5). Підрозділ 2.6. дисертаційного дослідження присвячений становленню феноменології муніципальної людини (*Homo municipalis*) та її роль в формуванні місцевого самоврядування.

Окремої уваги потребує останній підрозділ другого розділу дисертаційного дослідження, в якому автор обґрунтовує концепцію існування *homo municipalis* «муніципальної людини та дає її визначення» як фізичної особи, що володіє різним правовим станом (громадянство, іноземство, апатризм, біженство та ін.), але не зважаючи на нього свідомо та ініціативно здійснює свій життєвий цикл в умовах повсякденності в рамках територіальної спільноти людей, об'єднаних загальними географічними, історичними і сучасними екзистенційними інтересами, цінностями і потребами, що можуть бути реалізованими тільки в умовах місцевого самоврядування, завдяки спільній синергетичній діяльності людини в межах територіальної громади та громадянського суспільства, завдяки діяльності органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів та органів місцевого самоврядування, які входять до його системи, що здійснюється на принципах самоідентифікації, самоорганізації, самодіяльності, самокерованості та самоврядування, з метою створення належних умов для супроводження і забезпечення існування та функціонування людського осередку, що має телеологічну домінанту щодо продовження існування та подальшого розвитку людської цивілізації в умовах державно організованого соціуму.

У третьому розділі дисертації автор дослідив людину в контекстуалізації феноменології децентралізації публічної влади, зокрема розкрив теоретичні підходи до: розуміння знаходження та функціонування людини та її диспозицію в територіальній громаді в контексті децентралізації (підрозділ 3.1); феноменології децентралізації повноважень публічної влади та її вплив на становлення, розвиток і вдосконалення місцевого самоврядування в

розумінні модернізації індивідуального і колективного габітусу людини (підрозділ 3.2); компетенційних повноважень органів публічної самоврядної публічної влади та їх управлінський потенціал як відображення інтересів людини та її асоціацій в місцевому самоврядуванні (підрозділ 3.3); нормопроектування та вдосконалення його ролі в процесі розширення участі людини в місцевому самоврядуванні (підрозділ 3.4). Так, автор стверджує, що роль і значення самопрезентації людини (особистості) в рамках ТГ може бути побудованою і репрезентованою у вигляді процесуально-стадійного ланцюжка таким чином: «людина (особистість)-член ТГ» – «індивідуальна поведінка людини (особистості)-члена ТГ з врахуванням власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів в межах ТГ» – «співвіднесення власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів людини (особистості)-члена ТГ з аналогічними проявами інших жителів-членів ТГ» – «саморегуляція людиною (особистістю)-членом ТГ своїх власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів відповідно до колективних інтересів інших членів ТГ» – «виникнення комунікативної взаємодії між членами ТГ на засадах загальних колективно- власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів» (с. 329).

У четвертому розділі – «Актуальні проблеми вдосконалення ролі людини в місцевому самоврядуванні в умовах муніципальної реформи», Олександром Боярським проаналізовано компетенційні повноваження органів публічної самоврядної публічної влади та вплив людини на їх формування (підрозділ 4.1), дискреційні повноваження органів місцевого самоврядування в сфері захисту прав людини та вплив людини на їх формування (підрозділ 4.2), форми демократичної участі людини у місцевому самоврядуванні та питання їх модернізації в умовах глобалізації (підрозділ 4.3).

Отже, вивчення змісту дисертації Олександра Боярського дає підстави відзначити, що наукові положення є аргументованими та обґрунтованими. Тому його наукова праця є послідовною, логічною і структурованою, адже від формулювання предмету дослідження до напрацювання висновків та пропозицій, автор підійшов інноваційно і ґрунтовно.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Наукова новизна дисертаційного дослідження також характеризується належним рівнем, а окремі частини роботи – безпосередньо розкривають різний ступінь новизни, що вбачається з аналізу розділів наукової праці.

Оцінюючи основні здобутки проведеного дисертаційного дослідження, зазначимо про такі основні результати, що мають вагому наукову новизну.

1) Розроблено авторську концепцію положення людини в місцевому самоврядуванні, що становить комплексне явище, засноване на національній і міжнародній системах визнання, охорони і захисту прав і свобод людини, реалізується на європейському та універсальному рівнях за допомогою договірних та інституційних механізмів;

2) Проаналізовано статус людини в місцевому самоврядуванні в контекстуалізації вибору між її індивідуальним та колективним існуванням;

3) Удосконалено положення про дослідження потенціалу компетенційних повноважень органів публічної самоврядної публічної влади як відображення інтересів людини та її асоціацій в місцевому самоврядуванні;

Наукова і практична цінність дисертації. Результати дисертації Олександра Боярського можуть бути використані – у законотворчій діяльності – в процесі нормативного і законодавчого супроводження і забезпечення місцевого самоврядування, а також під час проведення конституційної і муніципальної реформ в Україні; – у правозастосовній діяльності, зокрема для розуміння та вдосконалення матеріальних і процесуальних правових норм національного законодавства в профільній сфері; – у науковій діяльності для подальших наукових розробок щодо дослідження людського виміру місцевого самоврядування; – у навчальному процесі – при викладанні курсів конституційно-правового циклу.

Крім того, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження використано при здійсненні освітньої діяльності кафедри політичних наук і права Південноукраїнського національного університету імені К.Д. Ушинського, Факультету права та економіки Міжнародного гуманітарного університету кафедри міжнародних відносин та права Інституту гуманітарних наук Національного університету «Одеська політехніка», кафедри міжнародного та європейського права факультету міжнародних відносин Національного авіаційного університету.

Повнота викладу результатів дисертації. Опубліковані автором дисертації наукові праці в цілому відображають зміст наукових положень, висновків та пропозицій, які Олександр Боярський сформулював у своєму дослідженні. Основні наукові результати дисертації висвітлено в 30 наукових працях, зокрема: одній одноосібній монографії, статтях у наукових фахових виданнях України з галузі науки, з якої підготовлено дисертацію, 9 статтях у зарубіжних наукових виданнях, 4 з яких у виданнях, що проіндексовані в базі даних Web of Science Core Collection. Крім того, серед публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації – 3 статті та 4 тези доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій різного рівня.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Водночас, як і при дослідженні будь-якої складної проблематики, в зазначеному дисертаційному дослідженні містяться дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям наукової дискусії і напрямами подальшої розробки цієї проблеми.

1. В першому розділі дисертаційного дослідження автор аналізує місцеве самоврядування як пріоритетну сферу існування людини. Зокрема на підтвердження цієї тези, Олександр Боярський зазначає, що «сучасна історія людської цивілізації є історією спільною людської діяльності, що здійснюється людьми на локальному рівні соціуму в рамках місцевої соціальної спільноти – територіальної громади, що зазвичай конститується, функціонує та розвивається в умовах місцевого самоврядування» (с. 61). Важко не погодитися з

твердженням, що територіальна громада зазвичай функціонує та розвивається в умовах місцевого самоврядування, оскільки саме наявність певної форми організації такої громади є одним із індикаторів її існування. Проте, чи можна однозначно зробити висновок, за яким сучасна історія людської цивілізації прирівнюється виключно до «спільною людської діяльності, що здійснюється людьми на локальному рівні соціуму»? Хіба таким чином не применшується роль такої діяльності на державному/національному рівні? Чи навіть саме використання терміну «цивілізація» не спонукає нас піднятися на рівень, суттєво вище локального, де індивідів будуть об'єднувати інтереси суттєво іншого за локальний рівня? Цікавить думка автора на поставлені питання.

2. Частково в продовження попередніх запитань, виникає наступне. Дисертант стверджує, що основоположну роль у процесах формування і прояву людини відіграє локальний соціум та його інституційна структура в рамках якого усвідомлюються та сприймаються відповідні морально-етичні та соціонормативні настанови поведінки, що детермінують відповідні дії людини з реалізації своїх прав і свобод, виконання своїх обов'язків. Не применшуючи локальний рівень соціуму, важливо встановити, як загальнодержавний чи загальносоціальний рівень впливає на процес формування і прояву людини? Чи змінився цей вплив в останні 30 років? Чи існують українські особливості такого формування?
3. В ході свого дослідження, Олександр Боярський звертає увагу на окремі питання екстраординарного функціонування державності (с. 174). Проте, особисто мені цікаво дізнатися яким чином війна, зокрема російсько-українська, впливає на габітас людини? Чи не створює фактор війни додаткові чинники для переосмислення співвідношення приватного та публічного інтересу і як таке переосмислення може вплинути на людський вимір місцевого самоврядування? Цікаво почути відповідь автора під час захисту.
4. Дисертантом особлива увага приділена концепції *Homo municipalis* (людини муніципальної), зокрема сформовано авторське визначення для опису такої муніципальної людини (с. 281). Аналогія, з «політичною людиною», застосована автором (с.270) є зрозумілою, проте настільки смілива наукова пропозиція, із застосуванням методу аналогії праць Джона Локка, Шарля Луї де Монтеск'є, Алексіса де Токвіля до локального виміру, викликає низку запитань. Яке саме практичне значення має ця наукова конструкція? Чи може, наприклад, людина муніципальна і людина політична конфліктувати в межах одного індивіда? Якщо так, нормативно-правовому забезпеченню якої з цих категорій має бути надано перевагу?

Зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Боярського Олександра Олександровича, а носять радше дискусійний характер.

Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам.

Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, всі сформульовані в ньому положення та висновки є обґрунтованими.

Опубліковані О.О. Боярським наукові праці повністю відображають зміст наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, що висуваються до докторських дисертацій і встановлені у Порядку присудження та позбавлення наукового ступеню доктора наук, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197.

Реферат дисертації О.О. Боярського відтворює основні положення, зміст та висновки самої дисертації на тему «Людський вимір місцевого самоврядування: конституційно-правові аспекти формування та реалізації». І дисертація, і її реферат виконані з дотриманням встановлених вимог.

Вивчення тексту дисертації дає підстави зробити висновок про відсутність порушення автором академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на відповідні джерела у разі використання ідей, тверджень, відомостей тощо, дотримано вимоги норм законодавства про авторське право, надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

У роботі не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації.

Загальний висновок щодо відповідності роботи встановленим вимогам МОН України. Дисертація Боярського Олександра Олександровича на тему «Людський вимір місцевого самоврядування: конституційно-правові аспекти формування та реалізації» є самостійною завершеною науковою працею, яка відповідає вимогам, встановленим Порядком присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197, які висуваються до докторських дисертацій, а дисертант заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Опонент:

докторка юридичних наук, професорка,
директорка Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Оксана ВАСИЛЬЧЕНКО

ПІДПИС ЗАСВІДОЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
КАРАУЛЬНА
09.12

